

Tomisław Giergiel

Śp. Prof. dr hab. Józef Szymański
(1931-2011)

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 3, 229-235

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Śp.
Prof. dr hab. Józef Szymański
(1931-2011)

Dnia 23 października 2011 r. nauka polska odniosła niepowetowaną stratę. W Lublinie zmarł jeden z najwybitniejszych mediewistów polskich oraz znawców problematyki nauk pomocniczych historii prof. dr hab. Józef Szymański.

Urodził się 13 lutego 1931 r. w Wojniczu, po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości i gimnazjum w Tarnowie odbył studia z dziedziny historii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Magisterium uzyskał w 1957 r. Doktorat, przygotowany na seminarium prof. Aleksandra Gieysztor, obronił w Uniwersytecie Warszawskim w styczniu 1964 r. na podstawie pracy *Kanonikat świecki w Mało-*

polsce od końca XI do połowy XIII wieku. *Przemiany oraz uwarunkowania gospodarczo-społeczne i polityczne*, tam też otrzymał habilitację w 1969 r., przedstawiając rozprawę *Z zagadnień średniowiecznej biografistyki. Katalogi dostojnicze. Studium źródłoznawcze*. Profesurę nadzwyczajną otrzymał w 1980 r., a tytuł profesora zwyczajnego w 1986 r.

Profesor Józef Szymański był autorem przeszło czterystu publikacji. Na Jego dorobek składają się ujęcia monograficzne i studia, podręczniki akademickie, herbarze, bibliografie i artykuły. Należy wspomnieć również dziesiątki, edycji źródłowych. Oprócz tego w Jego dorobku są także głosy w dyskusji, przyczynki, recenzje, sprawozdania i zapiski. Znajdziemy też hasła słownikowe i słownik autorski, a także współautorstwo encyklopedii. Pod względem treści różnorodność jest jeszcze większa. Profesor Józef Szymański był wybitnym badaczem struktur społecznych i organizacyjnych Kościoła w Polsce średniowiecznej. Interesował się organizacją i funkcjami biskupstw polskich oraz wieloma innymi problemami polskiego i powszechnego Kościoła.

Jego kolejnym wielkim tematem były nauki pomocnicze historii. Tej dziedzinie Profesor poświęcił w swoim życiu naukowym najwięcej miejsca. Wybitnym osiągnięciem, na miarę europejską, jest wielokrotnie wznawiany i uzupełniany podręcznik akademicki *Nauki pomocnicze historii*. Wyrósł z własnych doświadczeń badawczych na polu poszczególnych nauk pomocniczych: epigrafiki, geografii historycznej, chronologii, kodykologii, sfragistyki, nauki o znakach władzy i prawa, heraldyki. Nie jest to jednak katalog zamknięty. Należy tu jeszcze dołączyć paleografię, biografistykę, metrologię, dyplomatykę, dydaktykę uniwersytecką. Włączony do podręcznika rozdział o genealogii, zaopatrzony w szeroką bibliografię, był przez lata – łącznie z pracą W. Dworzaczka – najbardziej podręczną pomocą w tej dziedzinie, mającej także wymiar amatorski i społeczny. *Nauki pomocnicze historii* doczekały się w sumie czterestu recenzji, w tym sześciu zagranicznych.

Ważną dyscypliną związaną z genealogią była prosopografia kościelna, której badania były podstawą habilitacji Profesora. Wykazał funkcjonowanie w średniowiecznej Europie nowego gatunku dziejopisarskiego zwanego katalogiem. Pokłosiem tych studiów było wydanie *Katalogów biskupów krakowskich*, w prestiżowej serii *Monumenta Poloniae Historica*. W ramach monografii wojnickiej kapituły kolegiackiej opracował także katalog jej prałatów i kanoników.

Wśród wielu dyscyplin ważne miejsce w twórczości profesora Szymańskiego zajmowała heraldyka. Pierwszą publikacją z tego zakresu był rozdział w wydaniu podręcznika z 1968 r., czym ówczesny doktor Szymański naraził się władzy zwierzchniej. Uparcie zajmował się jednak tą problematyką, aż zajął najwyższe miejsce w panteonie polskich heraldyków.

Publikował prace o systematyce polskiej heraldyki rycerskiej i języku blazonowania, o indygenatach, nobilitacjach i adopcji herbowej. Badania te doprowadziły do wydania dwóch herbarzy obejmujących herby średniowiecznego i szesnastowiecznego rycerstwa polskiego. Opracowywał też ekspertyzy nieodzwonne przy stanowieniu herbów samorządowych.

Jako doskonały edytor i źródłoznawca współtworzył dokumentację źródeł staropolskich w kręgu pisma i znaku. Zainicjował badania m.in. nad epigrafiką staropolską i w ramach serii *Corpus Inscriptionum Poloniae* wypracował model edycji tego

rodzaju źródła. Dwa pierwsze tomy, wydane przez Barbarę Trelińską, pod redakcją Józefa Szymańskiego (a w szczególności koncepcja korpusu) zostały docenione aż w dziewiętnastu recenzjach w kraju i za granicą (pięć recenzji niemieckich, trzy francuskie, jedna czeskie).

Całość twórczości naukowej Profesora Szymańskiego charakteryzuje wielostronność badań, zapewne odziedziczona po Jego mistrzach: Mieczysławie Żywczyńskim, Jerzym Kłoczowskim i Aleksandrze Gieysztorze. Dzięki temu dołączył do twórców nowoczesnych metod i kreatorów nowych nurtów badawczych.

Wyżej wymienione kierunki studiów przyniosły prace zarówno syntetyczne, jak i analityczne oraz źródłowe, w których dominują takie cechy Autora, jak wytrawność metodyczna i interdyscyplinarność. Dzięki temu wiele z tych badań zostało wprowadzonych do historiografii powszechnej. Nie bez wpływu na to był fakt prezentacji wyników swoich badań za granicą i publikacji obcojęzycznych. Profesor Szymański wygłaszał wykłady w Czechach (Praga, Brno), Stanach Zjednoczonych (University of Minnesota), Niemczech (Monachium – Bawarska Akademia Nauk), w Paryżu. Brał udział w Międzynarodowych Kongresach Nauk Historycznych – w Moskwie, Bukareszcie i Stuttgarcie.

Sam także organizował wiele konferencji, w latach 1972-1975 w Katowicach i w Wiśle, a później w latach 1976-1979 w Kazimierzu Dolnym. Zwyczaj ten kontynuowany jest przez Jego uczniów do dziś. Podnoszona na tych sympozjach problematyka była i jest różnorodna, porusza także zagadnienia genealogiczne i pokrewne, lecz zawsze dotyczy źródeł historycznych. Profesor Szymański brał udział w niezliczonych zjazdach i konferencjach krajowych, między innymi w pierwszej konferencji poświęconej genealogii w Golubiu-Dobrzyniu, a w jej materiałach otwierających ważną serię „Genealogia” opublikował podsumowanie dyskusji.

Obserwował zjawiska w kontekście „długiego trwania” – metody, wypracowanej wokół francuskiej szkoły *Annales*, a sformułowanej przez Ferdynanda Braudela. Wprowadzanie do badań tego założenia wymagało od uczonego dyscypliny i szerokich horyzontów. Szeroki zasięg terytorialny opracowań często obejmował Europę Zachodnią, w jej chrześcijańskiej warstwie, obszar Polski, aż do opracowań regionalnych, przechodząc następnie do mikrohistorii, zwłaszcza w przypadku własnej „małej ojczyzny”. Pod względem chronologicznym badał dzieje w ogromnej przestrzeni czasowej, od IV w., jak mówił tytuł drugiego wydania podręcznika, do w. XX, co widać w szkicach z historii rodzinnego Wojnicza.

Z inicjatywy Profesora Józefa Szymańskiego powołano Bibliotecznię Historyczną Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Wojnickiej w celu wydawania źródeł do dziejów Wojnicza i udostępniania ich do badań naukowych, w której wydano już 33 tomy, a kolejne są w druku. Warto wspomnieć, że Profesor Szymański był wydawcą i współwydawcą 30 tomów w tej serii. Na całość „Biblioteczki Historycznej” składają się doskonale opracowane edycje źródłowe do dziejów miasta: księgi miejskie i cechowe, lauda, inwentarze, rachunki, testamenty, obszerne fragmenty metryki józefińskiej, akta kapituły i kronika kościelna. Ostatnim cyklem są metryki kolegiaty św. Wawrzyńca w Wojniczu, obejmujące lata 1675-1776. Wśród polskich dokonań edytorskich edycja wojnicka jest pierwszym przypadkiem, w którym wydawcy zdecydowali się na podanie tekstu metryk *in extenso*, co pozwala oddawać w sposób wierny przekaz źródła. Treść metryk dała ogromny zasób informacji demograficznej, przyczyniając się do likwidacji anonimowości polskiego społeczeństwa, gdyż znakomita większość osób biorących udział w sakramentach została odnotowana tylko przez omawiane źródło. Można ich liczbę szacować na kilkadziesiąt tysięcy jednostek. Osobnym walorem jest zawartość materiału antroponomastycznego. Edycja pozwoliła na sukcesywne opracowywanie i wydawanie genealogii rodzin z Wojnicza i wielu innych miejscowości. Wszak według Profesora zadaniem nauk pomocniczych historii jest zbieranie, datowanie, opracowywanie, systematyzowanie, wydawanie i interpretowanie źródeł.

Profesor był również wybitnym dydaktykiem. Bez tej cechy nie powstałaby „lubelska szkoła nauk pomocniczych historii”, którą stworzył, znana z wielu nurtów, wielu dyscyplin wzajemnie się wzmacniających, wychodzących poza tradycyjnie pojmowane dzieje, w kierunku archiwistyki czy bibliotekoznawstwa. Dorobek tej szkoły badawczej będzie w przyszłości niewątpliwie poddawany szerszej analizie historiograficznej. Tutaj należy wspomnieć, że jej Twórca w ciągu wielu lat pracy akademickiej wypromował 130 prac magisterskich i licencjackich. Pod Jego kierunkiem powstało 22 dysertacji doktorskich. Tematem szeregu tych prac były zagad-

nienia genealogiczne. Tej dziedziny dotyczyło także wiele Jego recenzji w ramach przewodów i postępowañ na stopnie naukowe i opinii wydawniczych. Profesor Józef Szymański był życzliwym, inspirującym i niezastąpionym Mistrzem dla swoich uczniów. Wielu z nich zostało profesorami historii. Z myślą o swoich uczniach ofiarował cenny księgozbiór – kilka tysięcy woluminów – na rzecz Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Swoją pracę zawodową rozpoczynał w wydawnictwie Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie zatrudniony był w latach 1957-1962, następnie jako starszy asystent także w KUL-u w latach 1962-1963. Adiunktem w Instytucie Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie był w latach 1963-1969 i w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w latach 1970-1972. Na stanowisku docenta pracował w Uniwersytecie Śląskim w latach 1972-1976 i w Instytucie Historii UMCS w 1976 r. Z tym ostatnim uniwersytetem związał się najdłużej, pracował w nim jako profesor nadzwyczajny, a następnie zwyczajny od 1986 do 2010 r.

Pełnił wiele funkcji na kilku uczelniach. Był rektorem UMCS w trudnych latach 1982-1984. Organizował Studium Generale Sandomiriense – Wyższą Szkołę Humanistyczno-Przyrodniczą w Sandomierzu i nią kierował jako rektor w latach 1995-1998. Był prodziekanem Wydziału Humanistycznego UMCS w latach 1981-1982 i członkiem Senatu UMCS w latach 1984-1990. To również Kierownik Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej w Uniwersytecie Śląskim w latach 1974-1975. Był twórcą i kierownikiem Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa w UMCS w latach 1977-2001. Pełnił również funkcję Dyrektora Instytutu Historii UMCS w latach 1991-1993.

Brał aktywny udział w działalności wielu stowarzyszeń. Był sekretarzem Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Lublinie w latach 1964-1966. Przez kilka kadencji pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Był Przewodniczącym Komisji Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Zarządu Głównego PTH w latach 1978-1988. To również członek Komitetu Nauk Historycznych PAN w latach 1980-1983, 1986-1991 i 1993-2001, przewodniczący Komisji Nauk Pomocniczych Historii Komitetu Nauk Historycznych PAN w latach 1980-1993, przewodniczący Komisji Nauk Pomocniczych Historii, Źródłoznawstwa i Edytorstwa Komitetu Nauk Historycznych PAN w latach 1993-2001, członek Komisji Geografii Historycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN w latach 1993-2001, Komisji Neolatynistycznej Komitetu Kultury Antycznej PAN w latach 1993-2001, Komisji Historycznej oddziału lubelskiego PAN od 2002 r. Był przewodniczącym Wydziału Humanistycznego Lubelskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1986-1990, członkiem Rady Naukowej Głównej Biblioteki Lekarskiej w latach 1990-1993, członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii PAN w latach 1986-2007 i wiceprzewodniczący tejże w latach 1996-2007. Należał do wielu stowarzyszeń naukowych: Towarzystwa Naukowego KUL od 1960 r., PTH od 1963 r., Lubelskiego Towarzystwa Naukowego od 1976 r., Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego od 1994 r. (członek honorowy), Polskiego Towarzystwa Heraldycznego od 1989 r. (członek honorowy od 1995 r.), Majestas Association for the Study of Imperial, Papal

*Od lewej: prof. Józef Szymański, prof. Jadwiga Muszyńska
i prof. Jerzy Strzelczyk na konferencji „Sacrum pogańskie - sacrum chrześcijańskie.
Kontynuacja miejsc kultu we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej”.
23 maj 2007 r. - Klasztor Oblatów na Św. Krzyżu.*

and Royal Rulership od 1986 r., Centre Européen de Recherches sur les Congregations et Ordres Religieux od 1985 r., Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Wojnickiej (członek honorowy).

Profesor to wieloletni redaktor „Biuletynu LTN (Humanistyka)”, serii Polish Historical Library, *Corpus inscriptionum Poloniae*, „Problemów nauk pomocniczych historii”, a także członek redakcji „Archeionu”, „Quaestiones Medii Aevi”, „Studiów o Książce”, „Studiów Źródłoznawczych”, „Kwartalnika Historycznego”, *Polskiego słownika biograficznego*.

Był laureatem nagród naukowych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Odznaczony został Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Od 2002 r. był Honorowym Obywatelem miasta Sandomierza.

Pożegnanie Prof. dr. hab. Józefa Szymańskiego miało miejsce w dniu 28 października 2011 r. Uroczystości w Rektoracie UMCS, a następnie w kościele akademickim KUL oraz na cmentarzu przy ul. Lipowej zgromadziły szerokie grono Jego lubelskich uczniów i przyjaciół, a także tych, którzy przyjechali m.in. z Opola, Rybnika, Katowic, Częstochowy, Krakowa, Kielc, Warszawy, Łodzi, Torunia, Sandomierza i Wojnicza. Świadczy to nie tylko o szkole naukowej, którą stworzył nasz Mistrz, ale przede wszystkim o humanistycznym wymiarze Jego życiowych dokonań.

Tomisław Giergiel

(Zakład Nauk Pomocniczych Historii UMCS)